

УДК 314.72

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2024-2-4>

Грицан Володимир Михайлович

аспірант,

Інститут управління, психології та безпеки

Львівського державного університету внутрішніх справ

вулиця Кривоноса, 1, Львів, 79000, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9653-0974>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ВИМУШЕНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КРИЗИ

***Анотація.** У статті визначено сутність вимушеної трудової міграції населення, під якою пропонується розуміти складне й неконтрольоване соціально-економічне явище, яке спричинене хаотичним переміщенням населення країни з одного регіону в інший з метою працевлаштування та забезпечення належних умов життєдіяльності. Окремлено основні проблеми, які обумовлює вимушена трудова міграція населення, та виявлено її тісний взаємозв'язок із процесами внутрішнього переміщення населення в межах регіонів України. Встановлено, що вимушена трудова міграція населення важко піддається емпіричним оцінюванням через відсутність законодавчо регламентованої методики проведення таких оцінювань. Доведено негативний вплив вимушеної трудової міграції населення на функціонування підприємства, оскільки вона провокує виникнення кризових станів, обумовлює значні втрати кадрового потенціалу та зміни у структурі людського капіталу. Обґрунтовано необхідність удосконалення вітчизняного ринку праці та доведено потребу у перегляді існуючих та в формуванні нових ефективних механізмів збалансування зайнятості й безробіття в межах регіонів України, адже, встановлено, що основна маса вимушено переміщених трудових мігрантів із зони ведення бойових дій та з окупованих територій розмістилася у прифронтових регіонах, зокрема, у Дніпропетровській та Харківській областях, а також у високо розвинутому регіоні – в Київській області та м. Києві, що спричинило значне перевантаження ринку праці цих регіонів робочою силою. Запропоновано основні напрямки вирішення проблем, пов'язаних із інтенсифікацією процесів вимушеної трудової міграції населення в Україні в умовах війни, зокрема: (1) удосконалення чинного законодавства в частині посилення захисту вимушених трудових мігрантів; (2) формування комплексу заходів щодо попередження, запобігання та протидії залученню вимушених трудових мігрантів до нелегальної праці; (3) посилення захисту прав вимушених трудових мігрантів на працю.*

***Ключові слова:** вимушена трудова міграція, внутрішньо переміщені особи, кризові стани, механізми збалансування ринку праці, міграційні процеси, трудові ресурси.*

Hrytsan Volodymyr

The Institute of Management, Psychology and Security
of Lviv State University of Internal Affairs

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF ASSESSING THE IMPACT OF FORCED LABOR MIGRATION OF THE POPULATION ON THE FUNCTIONING OF ENTERPRISES IN CRISIS CONDITIONS

***Abstract.** The article defines the essence of forced labor migration of the population, which is proposed to be understood as a complex and uncontrollable socio-economic phenomenon caused by the chaotic movement of the country's population from one region to another with the aim of employment and providing adequate living conditions. The main problems caused by forced labor migration of the population are outlined, and its close relationship with the processes of internal displacement of the population within the regions of Ukraine is identified. It has been established that forced labor migration of the population is difficult to empirically assess due to the lack of legislatively regulated methodology for conducting such assessments. The negative impact of forced labor migration of the population on the functioning of the enterprise has been proven, as it provokes the emergence of crisis states, leads to significant losses of personnel potential, and changes in the structure of human capital. The*

need to improve the domestic labor market has been substantiated, and the need to review existing and form new effective mechanisms for balancing employment and unemployment within the regions of Ukraine has been proven, as it has been established that the main mass of forcibly displaced labor migrants from the zone of military operations and occupied territories have settled in the frontline regions, in particular, in Dnipropetrovsk and Kharkiv regions, as well as in the highly developed region – in Kyiv region and the city of Kyiv, which has caused significant overload of the labor market in these regions with labor force. The main directions for solving the problems associated with the intensification of the processes of forced labor migration of the population in Ukraine under war conditions are proposed, including: (1) improving current legislation in terms of strengthening the protection of forced labor migrants; (2) forming a complex of measures to prevent, combat, and counteract the involvement of forced labor migrants in illegal labor; (3) enhancing the protection of the rights of forced labor migrants to work.

Key words: forced labor migration, internally displaced persons, crisis states, mechanisms for balancing the labor market, migration processes, labor resources.

Вступ. Посилення глобальної нестабільності та геополітичні зміни обумовлюють значні диспропорції розвитку країн світу та провокують появу негативних явищ і процесів, які дестабілізують усталені механізми забезпечення миру і безпеки на Європейському континенті. На фоні зростаючої глобальної соціально-економічної напруги загострилася така проблема як вимушена трудова міграція населення, яка особливо гостро постала в період російсько-української війни в Україні. Очевидно, що міграційні процеси існували і у довоєнний період, однак, найвищі темпи їх інтенсифікації фіксуються у 2022–2024 рр. Більше того, вимушена трудова міграція створює проблеми не лише на рівні України, а й поширює свою негативну дію і на країни, які приймають значну чисельність мігруючого населення через неможливість здійснення контролю за її обсягами, структурою та географічним переміщенням.

Водночас, істотних змін зазнають і вітчизняні суб'єкти господарювання, які не спроможні належним чином організувати свою фінансово-господарську діяльність через наявність кризових станів, які пов'язані із вимушеним переміщенням населення як в межах регіону, так і за межі країни, а також через істотні зміни у трудовому законодавстві, які діють в період запровадження спеціального правового режиму воєнного стану та обумовлюють необхідність вжиття додаткових заходів щодо захисту вимушених трудових мігрантів та на яких наголошують М. Бліхар, О. Остапенко, І. Хомишин, Л. Остапенко та М. Вінічук [1]. Зазначені обставини свідчать, що існуюча проблема загострюється,

та призводить до необхідності дослідження питань оцінювання впливу вимушеної трудової міграції населення на функціонування підприємства в умовах кризи, а також достеменного вивчення пріоритетних напрямків методичного забезпечення таких оцінювань, що, своєю чергою, актуалізує визначену тематику дослідження.

Матеріали та методи. Метою статті є дослідження теоретико-методичних аспектів оцінювання впливу вимушеної трудової міграції населення на функціонування підприємства в умовах кризи.

Вимушена трудова міграція населення в умовах сьогодення трансформувалася в одну із найбільш вагомих проблем соціально-економічного розвитку країни в цілому та функціонування підприємницького сектору, зокрема. Існуючі наукові підходи до її аналізу зводяться до того, що вимушена трудова міграція виявляється дестабілізуючим чинником розвитку підприємництва в Україні та важко піддається оцінюванню. М. Цимбалюк, М. Бліхар, М. Сірант, М. Вінічук та Н. Стецюк [2], а також М. Вінічук та О. Захаров [3, с. 86] вимушену трудову міграцію населення розглядають як складне соціально-економічне явище, що проявляється у безконтрольному та хаотичному переміщенні населення країни з одного регіону в інший. При цьому, науковці наголошують на важливості дослідження не лише внутрішньої трудової міграції, а й міжнародної міграції, адже, вона є частиною вимушеної трудової міграції та висвітлює основні параметри оцінювання трудових мігрантів, які перемістилися за межі України. Водночас, вченими встановлено, що мігра-

ційні процеси інтенсифікувалися під впливом війни та спричинили значні диспропорції розвитку вітчизняного й міжнародного ринку праці, зокрема й спровокували дефіцит робочої сили на вітчизняних підприємствах, що призвело до виникнення криз, та її надлишок в зарубіжних країнах, що є реципієнтами трудових мігрантів. Однак, особлива увага в умовах сьогодення приділяється в Україні проблемам вимушеного переміщення населення із регіонів, що перебувають під окупацією, де ведуться активні бойові дії, із прифронтових територій та тих областей, що межують із небезпечними для проживання регіонами. Очевидно, що між внутрішнім переміщенням населення та вимушеною трудовою міграцією існує тісний взаємозв'язок, адже, фактично, вимушена трудова міграція спровокована процесами вимушеного переміщення населення.

Д. Бобровою та О. Дон [4, с. 218] вимушена трудова міграція трактується як рух робочої сили в межах країни та закордон, метою якого виявляється працевлаштування, одержання доходу та забезпечення безпечних й належних умов життєдіяльності.

Очевидно, що вимушена трудова міграція виявляється небезпечним транснаціональним явищем та становить істотну загрозу як на національному, так і на міжнародному рівні. При цьому, оцінити її реальні обсяги надзвичайно важко, адже, не існує єдиної уніфікованої системи показників проведення такого оцінювання ні на міжнародному рівні, ні на національному. Натомість, локальний характер проведення таких розрахунків не дозволяє отримати об'єктивних результатів та ставити під сумнів оприлюднені дані.

М. Вдовин та А. Іванчишин [5, с. 23] окреслили певні методичні аспекти оцінювання міграційних процесів в Україні, в рамках яких значна увага приділяється сегменту вимушеної трудової міграції. Зокрема, науковці пропонують проводити вимірювання вимушеної трудової міграції населення за такими абсолютними показниками як: (1) чисельність емігрантів; (2) чисельність іммігрантів; (3) сальдо міграції та (4) міграційний оборот. Водночас, вчені наголошують на доцільності

розрахунків показників міграції, до яких відносять коефіцієнти прибуття, вибуття мігрантів, коефіцієнт інтенсивності міграційного обороту, коефіцієнт інтенсивності міграційного приросту, відносне сальдо міграції та коефіцієнт ефективності міграції.

Цікавим є підхід до аналізу методологічних аспектів оцінювання вимушеної трудової міграції, який запропонований Р. Жук [6], відповідно до якого методологію оцінювання вимушеної трудової міграції необхідно формувати на основі використання методики аналізу панельних даних на основі багатфакторної регресійної моделі, що дозволить оцінювати основні тенденції міграційних процесів в контексті виявлення взаємозв'язків із іншими соціально-економічними явищами та визначати взаємовпливи.

Думку Р. Жук поділяють О. Мульська, І. Бараняк, У. Іванюк та М. Колосінська [7, с. 7], які також схильні вважати, що застосування багатфакторних регресійних моделей дослідження внутрішньої трудової міграції дозволить виявити залежності міграційних процесів від чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

Водночас необхідно зазначити, що проблема оцінювання вимушеної трудової міграції в Україні поглиблюється відсутністю статистичних даних, які характеризують її параметри. Зокрема, з 2022 р. Державною службою статистики України не оприлюднюються звітні дані щодо чисельності населення, що є вимушеними трудовими мігрантами. Відповідно, й розрахунок інших показників є неможливим.

Очевидно, що методологічні аспекти оцінювання вимушеної трудової міграції населення зводяться до необхідності її оцінювання із позиції визначення параметрів стану міграційних показників та з урахуванням впливу чинників, які призводять до зміни її структури та кількісних і якісних характеристик. Зазначене дає підстави стверджувати, що тематика дослідження є актуальною та потребує поглибленого вивчення.

Методологічну основу дослідження становлять такі методи наукового пізнання й економічного аналізу як аналіз, синтез та нау-

кова абстракція, які дозволили визначити сутність вимушеної трудової міграції населення; метод системного й статистичного аналізу, порівняння і спостереження, що застосовані для проведення емпіричних досліджень за обраною тематикою; метод систематизації та узагальнення, які використані з метою формування результатів проведеного дослідження та для формулювання висновків.

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних науковців з проблем дослідження вимушеної трудової міграції населення та звітні дані спеціалізованих установ.

Результати. Вимушена трудова міграція населення в умовах сьогодення трансформувалася в одне із найважливіших соціально-економічних явищ, а її розвиток інтенсифікується подіями, що пов'язані із військово-політичними чинниками та веденням російсько-укра-

їнської війни. Стає очевидним, що обсяги й структура вимушеної трудової міграції важко піддаються оцінюванню та розрахункам їх кількісних і якісних характеристик. Однак, існуючі дані засвідчують, що вимушена трудова міграція в Україні спричинена масовим переміщенням населення із територій, що небезпечні для проживання на території, які віддалені від зони ведення активних бойових дій та спроможні забезпечити вищий рівень безпеки проживання й життєдіяльності.

Встановлено, що вимушена трудова міграція тісно корелює із процесами внутрішнього переміщення населення в Україні, тому, обґрунтованим виявляється проведення оцінювання загальної чисельності внутрішньо переміщених осіб в розрізі регіонів країни. У табл. 1 систематизуємо такі дані за період з 2022 р. по 2024 р.

Стан та динаміка зміни чисельності внутрішньо переміщених осіб в розрізі регіонів України за період 2022–2024 рр.

Таблиця 1

тис. осіб

№ за/п	Регіон України	Роки		
		2022	2023	2024
1.	Вінницька	110	128	121
2.	Волинська	29	47	54
3.	Дніпропетровська	498	474	455
4.	Донецька	н.д.	н.д.	н.д.
5.	Житомирська	72	75	73
6.	Закарпатська	85	67	80
7.	Запорізька	н.д.	н.д.	н.д.
8.	Івано-Франківська	88	93	97
9.	Київська	285	326	302
10.	Кіровоградська	83	82	80
11.	Луганська	н.д.	н.д.	н.д.
12.	Львівська	160	173	150
13.	Миколаївська	111	141	144
14.	Одеська	240	188	222
15.	Полтавська	206	171	160
16.	Рівненська	37	27	53
17.	Сумська	78	116	93
18.	Тернопільська	57	58	49
19.	Харківська	494	451	467
20.	Херсонська	н.д.	н.д.	н.д.
21.	Хмельницька	70	98	93
22.	Черкаська	121	110	121
23.	Чернігівська	68	57	66
24.	Чернівецька	68	53	57
25.	М. Київ	363	364	370
26.	Україна	3674	3689	3669

Джерело: розраховано за [8, с. 1–2; 9, с. 2–3; 10, с. 2]

Водночас зазначимо, що в Україні зафіксовано достатньо значні обсяги внутрішньо переміщеного населення, що становить істотну проблему на вітчизняному ринку праці через виникнення на ньому вагомих диспропорцій та невизначених кризових ситуацій. Зокрема, проаналізовані дані дозволяють стверджувати, що найбільша чисельність внутрішньо переміщених осіб, а відтак, і вимушених трудових мігрантів розмістилася на території Дніпропетровської, Харківської, Київської областей, а також у м. Київ. При цьому, прослідковується тренд, що чисельність вимушених трудових мігрантів поступово зменшується в географічному спрямуванні з вектором на західні області країни за винятком такого високо розвинутого регіону як Львівська область.

Для поглиблення аналізу чисельності вимушених трудових мігрантів в межах регіонів України вважаємо за доцільне провести

групування областей за даним аналізованим показником за період з 2022 р. по 2024 р., використовуючи технологію кластерного аналізу (на основі методу k-середніх), а одержані результати узагальнимо у табл. 2.

Результати проведених досліджень дозволили виявити в Україні чотири групи регіонів, що характеризуються спільними та відмінними ознаками щодо розміщення вимушених трудових мігрантів, які дещо відрізняються між собою у кожному із аналізованих періодів. До першої групи у 2022 р. увійшли Дніпропетровська та Харківська області, які із початком повномасштабного військового вторгнення російської федерації на територію України прийняли лівову частку вимушених трудових мігрантів, адже, більшість внутрішньо переміщених осіб, покинувши своє місце проживання, прагнули розміститися на територіях, які географічно найбільш наближені до них, чим переважили ринок праці таких

Таблиця 2

**Групування регіонів України
за показником чисельності вимушених трудових мігрантів у 2022–2024 рр.**

№ за/п	Роки					
	2022		2023		2024	
	Регіон	Номер кластера	Регіон	Номер кластера	Регіон	Номер кластера
1.	Дніпропетровська	1	Дніпропетровська	1	Дніпропетровська	1
2.	Харківська		Київська		Київська	
3.	Київська	2	Харківська		Харківська	
4.	Одеська		м. Київ	м. Київ		
5.	м. Київ	3	Львівська	2	Львівська	2
6.	Вінницька		Миколаївська		Миколаївська	
7.	Львівська		Одеська	Одеська		
8.	Миколаївська	3	Полтавська	2	Полтавська	2
9.	Полтавська		Вінницька		Вінницька	
10.	Черкаська	4	Івано-Франківська	3	Закарпатська	3
11.	Волинська		Кіровоградська		Івано-Франківська	
12.	Житомирська		Сумська		Кіровоградська	
13.	Закарпатська	4	Хмельницька	4	Сумська	4
14.	Івано-Франківська		Черкаська		Хмельницька	
15.	Кіровоградська	4	Волинська	4	Черкаська	4
16.	Рівненська		Житомирська		Волинська	
17.	Сумська	4	Закарпатська	4	Житомирська	4
18.	Тернопільська		Рівненська		Рівненська	
19.	Хмельницька	4	Тернопільська	4	Тернопільська	4
20.	Чернігівська		Чернігівська		Чернігівська	
21.	Чернівецька	4	Чернівецька	4	Чернівецька	4

Джерело: розраховано за [8, с. 1–2; 9, с. 2–3; 10, с. 2]

регіонів як Дніпропетровська та Харківська області.

У 2023 р. та 2024 р. тенденція дещо змінилася та перший кластер, окрім Дніпропетровської та Харківської областей, доповнили Київська область та м. Київ, які вважаються високо розвинутими регіонами, що спроможні запропонувати високо оплачувані робочі місця. Проте, у 2022 р. дані регіони потерпали від збройної агресії та зазнали значних руйнувань, внаслідок чого виникли певні проблеми із розміщенням внутрішньо переміщених осіб.

Другу позицію у 2022 р. зайняли такі регіони як Київська, Одеська області та м. Київ, що доводить вагомість цих регіонів. Проте, до другого кластеру в 2023 р. та в 2024 р. мають приналежність ще Львівська, Миколаївська та Полтавська області, які вважаються прифронтовими регіонами та приймають значну частку вимушено переміщених трудових мігрантів, а Львівська область відноситься до високо розвинутих регіонів країни.

Незначні перетасування щодо розміщення внутрішньо переміщених трудових мігрантів спостерігаються в межах третього та четвертого кластерів, а саме: у 2022 р. до третього кластеру увійшли Вінницька, Львівська, Миколаївська, Полтавська та Черкаська області. Проте, вже у 2023 р. із нього вийшли Львівська, Миколаївська та Полтавська області, які піднялися до другого кластера. Натомість його доповнили Вінницька та Івано-Франківська області, які у 2022 р. були у четвертому кластері та прийняли найменшу кількість вимушених трудових мігрантів. У 2024 р. ситуація залишилася без змін, а третій кластер склали Вінницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Сумська та Хмельницька області.

Що стосується четвертого кластера, то у 2022 р. він був найбільшим, до якого увійшли Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Чернігівська та Чернівецька області, які поступово наповнювалися внутрішньо переміщеним населенням та піднімалися на вищі

позиції впродовж наступних періодів. Однак, стабільно незмінне становище у четвертому кластері закріпили такі регіони як Волинська, Житомирська, Рівненська, Тернопільська, Чернігівська та Чернівецька області.

Як бачимо, вітчизняний ринок праці істотно переформатувався під впливом посилення процесів вимушеної трудової міграції та поступово вектор перенасичення робочою силою змістився на такі регіони як Дніпропетровська, Київська, Харківська області та м. Київ. Відповідно, у даних регіонах підприємства одержали можливість додаткового залучення висококваліфікованої робочої сили. Натомість, підприємства, що розміщені на території регіонів, які потерпають від збройної агресії, втратили кадровий потенціал та відчувають зміни у структурі людського капіталу та вплив криз, які спровоковані загостренням процесів вимушеної трудової міграції.

Висновки. Таким чином, проведені дослідження теоретико-методичних аспектів оцінювання впливу вимушеної трудової міграції населення на функціонування підприємства в умовах кризи дають підстави стверджувати про відсутність законодавчо регламентованої методики проведення таких оцінювань, що доповнюється проблемами відсутності статистичних даних, які характеризують параметри вимушеної трудової міграції населення. Встановлено, що вимушена трудова міграція являється неконтрольованим соціально-економічним явищем, яке спричинене безконтрольним та хаотичним переміщенням населення країни з одного регіону в інший. Доведено тісний взаємозв'язок між вимушеною трудовою міграцією населення й внутрішнім переміщенням населення та їх деструктивний вплив на функціонування вітчизняних підприємств. Виявлено, що загострення процесів вимушеної трудової міграції населення в Україні обумовлює значні втрати кадрового потенціалу та зміни у структурі людського капіталу. З метою зниження негативних наслідків, спричинених вимушеною трудовою міграцією населення обґрунтовано необхідність формування ефективних

механізмів збалансування вітчизняного ринку праці на засадах врегулювання показників зайнятості й безробіття в регіонах. Крім того, ефективним інструментом вирішення існуючих проблем виявляється пропозиція щодо

удосконалення чинного законодавства в частині посилення захисту вимушених трудових мігрантів, недопущення їх залучення до нелегальної праці, а також щодо захисту прав на працю.

Список використаних джерел:

1. Blikhar M., Ostapenko O., Khomyshyn I., Ostapenko L., Vinichuk M. "Transformation" of hired labor as one of the conditions for reforming labor legislation of Ukraine: economic and legal dimension. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2023. Volume 1 (48). P. 351–361. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3969>
2. Tsymbaliuk M., Blikhar M., Sirant M., Vinichuk M., Stetsyuk N. Economic and legal regulation of International Migration: Financial and Economic Cooperation of countries under military factors. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2023. Vol. 6 (53). P. 552–559. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4246>
3. Вінічук М.В., Захаров О.І. Особливості та проблеми антикризового управління підприємством в умовах невизначеності та посилення впливу вимушеної трудової міграції населення, спричиненої війною російської федерації проти України та процесами євроінтеграції. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 1(73). С. 83–92. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-82-92>
4. Боброва Д., Дон О. Міжнародна трудова міграція та її вплив на ринок праці України в умовах військової агресії РФ. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 3(82). С. 216–226. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.03.216
5. Вдовин М.Л., Іванчишин А.А. Статистичний вимір міграційних процесів в Україні: каталізатори їх інтенсифікації та послаблення. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 6 (06). С. 22–30. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.6-5>
6. Жук Р.В. Статистичне моделювання зовнішньої трудової міграції з України до країн ЄС. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 23. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-84>
7. Мульська О.П., Бараняк І.Є., Іванюк У.В., Колосінська М.І. Соціально-демографічні чинники та міграційні процеси населення Карпатського регіону. *Ефективна економіка*. 2019. № 11. С. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.11.66>
8. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні за 2022 р. Міжнародна організація з міграції. Київ, 2022. 16 с. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R14_Displacement_ENG-UKR.pdf?iframe=true
9. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні за грудень 2023 року. Міжнародна організація з міграції. Київ, 2023. 13 с. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Gen%20Pop_R15_IDP_ENG-UKR_translation_v3.pdf
10. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні за серпень 2024 року. Міжнародна організація з міграції. Київ, 2024. 15 с. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo>

References:

1. Blikhar M., Ostapenko O., Khomyshyn I., Ostapenko L., Vinichuk M. (2023). "Transformation" of hired labor as one of the conditions for reforming labor legislation of Ukraine: economic and legal dimension. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, volume 1 (48), pp. 351–361. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3969>
2. Tsymbaliuk M., Blikhar M., Sirant M., Vinichuk M., Stetsyuk N. (2023). Economic and legal regulation of International Migration: Financial and Economic Cooperation of countries under military factors. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 6 (53), pp. 552–559. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4246>
3. Vinichuk M. V., Zakharov O. I. (2024) Peculiarities and problems of anti-crisis management of the enterprise in conditions of uncertainty and increased influence of forced labor migration of the population caused by the war of the Russian Federation against Ukraine and the processes of European integration. *Scientific notes of the "KROK" University*, no. 1(73), pp 83–92. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-82-92>

4. Bobrova D., Don O. (2023) International labor migration and its impact on the labor market of Ukraine in the conditions of military aggression of the Russian Federation. *Galician Economic Herald*, no. 3(82), pp. 216–226. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.03.216
5. Vdovin M. L., Ivanchyshyn A. A. (2023) Statistical measurement of migration processes in Ukraine: catalysts of their intensification and weakening. *Digital economy and economic security*, issue 6 (06), pp. 22–30. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.6-5>
6. Zhuk R. V. (2023) Statistical modeling of external labor migration from Ukraine to EU countries. *Economy and society*, issue 23. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-84>
7. Mulska O. P., Baranyak I. E., Ivanyuk U. V., Kolosinska M. I. (2019) Socio-demographic factors and migration processes of the population of the Carpathian region. *Efficient economy*, no. 11, pp. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.11.66>
8. Report on internal displacement in Ukraine for 2022. International Organization for Migration. (2022) Kyiv. 16 p. Available at: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R14_Displacement_ENG-UKR.pdf?iframe=true
9. Report on internal displacement in Ukraine for December 2023. (2023) International Organization for Migration. Kyiv. 13 p. Available at: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Gen%20Pop_R15_IDP_ENG-UKR_translation_v3.pdf
10. Report on internal displacement in Ukraine for August 2024. (2024) International Organization for Migration. Kyiv. 15 p. Available at: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo>

Стаття надійшла до редакції 13.11.2024